

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора,

Мельничук Ірини Миколаївни

на дисертаційну роботу та автореферат

Папугелєва Кирила В'ячеславовича

«Формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників».

подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Виникнення в XXI ст. імперативу виживання диктує необхідність переходу до нової загальнолюдоьської планетарної стратегії збереження здоров'я населення. Збільшення потоку інформації, інтенсифікація навчального процесу, напружена розумова діяльність і прогресуюча гіподинамія призводять до істотного зниження показників функціонального стану всіх систем організму і фізичної працездатності курсантів вищих військових закладів освіти. Тому міцне здоров'я у поєднанні з професійною підготовкою є однією з умов здобуття вищої освіти майбутніми офіцерами-прикордонниками. Сучасна концепція підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників значно розширює та конкретизує вимоги до здоров'язбережувальної діяльності, передбачає формування у них культури здоров'язбереження шляхом правильного застосування засобів фізичної культури і спорту з урахуванням стану здоров'я, фізичної підготовленості й особливостей професії.

Нова освітня парадигма підсилюється нормативно-правовими документами, які відображають напрями здоров'язбереження в сучасному суспільстві: Загальнодержавна програма «Здоров'я 2020: український вимір» (2011 р.), Проект Концепції формування нової системи охорони здоров'я (2014 р.), Указ Президента України (№ 258/2002 від 15.03.2002 р.) «Про

невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя», Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»). Тому в основу вищої військової освіти закладається не лише професійна підготовка компетентних офіцерів, а й виховний імператив: формування культури здоров'язбереження як основи реалізації прав людини на здорове життя. Таким чином, розуміння сутності різних аспектів здоров'язбереження у поєднанні з професійною підготовкою майбутніх офіцерів-прикордонників підкреслює актуальність дисертаційного дослідження Пантелєєва К.В. на тему «Формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів прикордонників».

Відзначимо, що актуальність дослідження Пантелєєва Кирила В'ячеславовича підсилюється низкою суперечностей, які, на думку автора, виникають між: запитом суспільства щодо якості професійної підготовки офіцерів-прикордонників і рівнем теоретичного методологічного забезпечення цих вимог; зростаючими вимогами до рівня культури здоров'язбереження офіцерів-прикордонників і недостатньою ефективністю освітньої системи вищих військових навчальних закладів щодо забезпечення цих вимог; традиційним змістом навчання курсантів і завданнями, визначеними у нормативних вимогах щодо формування здорового способу життя; педагогічними можливостями, закладеними у змісті гуманітарних, правових і спеціальних дисциплін щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників, і недостатнім рівнем методологічного забезпечення викладання цих дисциплін.

У дисертації обґрунтовано, що актуальність теми, її недостатня теоретична розробленість і практичне значення, необхідність подолання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження, що не знайшло достатнього осмислення й узагальнення в сучасній педагогічній науці.

Актуальність дослідження Пантелєєва Кирила В'ячеславовича підкреслюється тим, що дисертаційна робота виконана відповідно до плану

наукової і науково-технічної діяльності Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького в межах науково-дослідної роботи «Дослідження теоретичних і науково-методичних засад формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників» (шифр № 217-0093 І). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає в обґрунтуванні науково-методичних засад формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.

Тему дисертації затверджено вченою радою Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького (протокол № 12 від 27.04.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 14.06.2016 р.).

Аналіз основного змісту дисертації дає підстави стверджувати: здобувачем правильно обрані об'єкт, предмет; мета дослідження, що дозволило грамотно і чітко визначити глобальні завдання, виконати їх у повному обсязі, про що свідчать отримані результати, сформульовані висновки і рекомендації, які поетапно висвітлювались у 18 наукових публікаціях, із них 1 методичні рекомендації, 9 наукових статей – у фахових виданнях України у галузі педагогіки, 1 стаття – у виданні, що входить до наукометричних баз, 7 публікацій (1 – у співавторстві) – у матеріалах наукових конференцій. У роботі відображено результати детального опрацювання літературних джерел (215 найменувань). Опоноване дисертаційне дослідження відзначається науковою новизною і практичним значенням, що відзначено в тексті роботи та авторефераті.

Дисертаційна робота Пантелєєва К.В. докладно й доказово розкриває вихідні науково-теоретичні положення, що визначають позицію автора.

У першому розділі опонованої наукової роботи особливо цінним, на нашу думку, є те, що дисертантом проведено поглиблений аналіз основних напрямів дослідження різних аспектів проблеми здоров'язбереження: від визначення та реалізації педагогічних умов зміцнення здоров'я учнів і студентів у системі фізичного виховання до визначення шляхів формування

культури здоров'язбереження в майбутніх фахівців певного профілю підготовки та створення здоров'язбережувальної системи освіти.

Відзначимо як позитив те, що дисертантом відображено в роботі результати ретроспективного і методологічного аналізу значного масиву наукової літератури з метою уточнення основних категорій і понять педагогічного дослідження: «культура», «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «здоров'язбереження», «культура здоров'язбереження», «формування культури здоров'язбереження» та ін.

Заслуговує на схвалення той факт, що здобувачем встановлено співвідношення категорій «культура», «здоров'я» і «здоров'язбереження» у контексті дослідно-експериментальної роботи. З цією метою автором проведено ретроспективний аналіз історіогенезу феномена культури, визначено основні функції культури (адаптаційну, інтегративну, нормативну, пізнавальну і комунікативну) і в загальній характеристиці зазначених функцій виокремлено ознаки, спрямовані на формування культури здоров'язбереження майбутніх фахівців. Також автором з'ясовано зміст і сутність ще одного засадничого поняття дослідження – «здоров'я», яке є предметом наукових розвідок у сфері філософії, соціології, історії, культурології, біології, антропології, медицини, валеології, педагогіки, психології. Дисертант слушно розглядає проблему збереження здоров'я та формування здорового способу життя як складову частину культури здоров'язбереження майбутніх фахівців. Для визначення основних напрямів формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників, Пантелєсвим К. В. опрацьовано значну кількість дисертаційних робіт і публікацій, в яких розкриваються різні аспекти анонсованих наукових розвідок (п. 1.1).

Шляхом глибокого теоретичного аналізу наукової літератури дослідник чітко окреслив методологічні підходи (холістичний, еволюціоністський, соціально орієнтований, особистісно орієнтований, нормоцентричний, аксіологічний, феноменологічний, комплексний,

дискурсивний, акмеологічний, гносеологічний, системний) до формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників (п. 1.2). Відзначимо, що з цією метою дисертантом опрацьовано філософські літературні джерела та публікації. Об'єм опрацьованого матеріалу свідчить про ґрунтовне дослідження Пантелєєвим К. В. анонсованої проблеми.

Відзначимо як позитив узагальнення автора стосовно поліфункціональності та універсальності феномену культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників, що інтегрує гносеологічну, ціннісну, фізичну, комунікативну й естетичну функції діяльності. На цій основі дослідником виокремлено в структурі культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників такі компоненти: знансвий, що відображає сформовану систему знань щодо закономірностей збереження та розвитку здоров'я і прагнення до самоосвіти у питаннях здоров'язбереження; мотиваційно-ціннісний – система цінностей особистості офіцера-прикордонника (провідна цінність – збереження здоров'я); операційно-технологічний – система вмінь щодо здоров'язбереження і сформована готовність щодо реалізації здоров'язбережувальних моделей життя; рефлексивний – усвідомленість майбутніми офіцерами-прикордонниками значення культури здоров'язбереження у повсякденному житті та професійній діяльності (с. 58-59). Саме ці компоненти дослідник успішно формував у курсантів під час проведення дослідно-експериментальної роботи.

У другому розділі дисертації Пантелєєва К. В. заслуговує на схвалення чітке структурування конкретних завдань, поетапне вирішення яких у дослідно-експериментальній роботі відображене на с. 64-75. Автором конкретизовано спрямованість методів дослідження (аналіз і синтез, абстрагування й ідеалізація, узагальнення, індукція і дедукція, аналогія, моделювання і метод проєктування, аналіз документів, тестування, експертної оцінки, оцінювання, математичної статистики) у контексті вирішення поставлених завдань (с. 70-75). Такий підхід давав змогу

досліднику сконцентрувати увагу саме на доборі оптимальних методів для проведення дослідно-експериментальної роботи.

Відзначимо як позитив той факт, що на основі визначення компонентного складу культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників (розділ 1), у розділі 2 автором уточнено критерії та показники кожного компонента (с. 76), що сприяло в подальшому дотримуватися основних ознак критеріально-компонентної структури досліджуваного феномену. Здобувачем взято за основу вимоги до визначення критеріїв та показників, які повинні бути об'єктивними (усі результати повинні відповідати педагогічному явищу); унікальними (не має бути взаємозамінювальних критеріїв та їх показників); повними (охоплювати всі важливі сторони педагогічного явища); надійними (результат має бути достовірним у різних умовах) і зрозумілими (усі експерти повинні однозначно тлумачити критерії та їх показники) (с. 77).

Заслуговує позитивної оцінки проведений дослідником аналіз результатів опитування курсантів з метою встановлення ключових професійних цінностей (с. 86), серед яких визначено різні аспекти здоров'я, його відмінний стан, визнання значущості здорового способу життя, встановлення труднощів у реалізації здорового способу життя (с. 87 і додаток А). Анкетування курсантів сприяло проведенню порівняльного аналізу самооцінки рівня сформованості культури здоров'язбереження офіцерів-прикордонників (с. 89) та доведення достовірності отриманих результатів на констатувальному етапі дослідження за допомогою методів математичного аналізу (с. 90-96). Це дало змогу дисертанту визначити основну методiku формування кожного компонента культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.

Враховуючи архітектуру сучасних наукових підходів до розуміння освітньої діяльності, Пантелєвим К. В. визначено педагогічні умови формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки (п. 2.4). Позитивним

аспектом і важливим науковим здобутком автора вважаємо розкриття сутності кожної педагогічної умови і конкретизацію шляхів їх реалізації.

Концентрація результатів наукових розвідок здобувача і використання методів моделювання та проектування знайшло відображення у структуро-функціональній моделі досліджуваного процесу. Автором враховано сутність моделі та моделювання у педагогічних дослідженнях. Тому вважаємо значним науковим досягненням дослідника розроблену схему структурно-функціональної моделі формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки. На схематичному зображенні розробленої автором моделі (с. 120) показано взаємозв'язок чотирьох блоків (цільовий, змістовий, організаційний і результативно-аналітичний). Позитивним є те, що головними детермінантами дієвості структурно-функціональної моделі – формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки дослідником визначено педагогічні умови. На презентованій схемі відображено їхній вплив на всі структурні складники: реалізацію завдань, методологічні підходи, вдосконалення змісту підготовки курсантів, вибір і використання методів і засобів навчання, видів контролю, урахування критеріїв та рівнів сформованості культури здоров'язбереження. Саме педагогічні умови поєднують мету і результат дослідно-експериментальної роботи.

У третьому розділі проведено покроковий аналіз експериментальної методики впровадження педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процес професійної підготовки (п. 3.1).

Відзначимо як позитив той факт, що автором для формування ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я використовувалися тренінги, проблемні ситуації, кейс-методи та інші інтерактивні вправи. Особливу наукову цінність має авторський спецкурс «Культура здоров'я», який використовувався з метою збагачення досвіду

культурно-оздоровчої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами фізичної культури. З метою реалізації третьої педагогічної умови дослідником застосовано комплекс здоров'язбережувальних технологій: здоров'язбережувальні (профілактичні щеплення, забезпечення рухової активності, вітамінізація, організація здорового харчування); оздоровчі (фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартовування, гімнастика, масаж, фітотерапія, арттерапія); технології навчання здоров'я (внесення відповідних тем до навчальних дисциплін загальноосвітнього циклу). У дослідженні автором використано методику щодо визначення рівня рефлексивності курсантів.

Отримані дослідником статистичні дані відображають результати формувального етапу експерименту (п. 3.2) та підкреслюють доцільність цілеспрямованого формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки. Методами математичної статистики автором доведено, що результати дисертаційного дослідження є вірогідними та підтверджують достовірність проведеного експерименту.

Заслугує на схвалення той факт, що на основі проведеного педагогічного дослідження автором розроблено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки (п. 3.3), які виконують такі функції: корегувальну – виявлення її усунення недоліків у формуванні культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників; просвітницьку – ознайомлення представників науково-педагогічного складу з феноменом культури здоров'язбереження та її структурою; розвивальну – підвищення рівня професійної майстерності представників науково-педагогічного складу у формуванні культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.

У загальному відзначимо високий науковий і методичний рівень дисертаційного дослідження Пантєлєєва Кирила В'ячеславовича. Дисертація відзначається науковою новизною і практичною значущістю отриманих результатів, серед яких у педагогічній теорії:

– вперше обґрунтовано педагогічні умови (формування ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я; збагачення досвіду культурно-оздоровчої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами фізичної культури; застосування комплексу здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі; забезпечення рефлексивної функції культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників) і розроблено структурно-функціональну модель формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки;

удосконалено зміст критеріїв (когнітивного, мотиваційного, діяльнісного та рефлексивного) завдяки використанню показників, що дозволяють діагностувати формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки; характеристику рівнів сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників;

подальшого розвитку набули уявлення про сутність, особливості змісту і структуру поняття «культура здоров'язбереження майбутнього офіцера-прикордонника»; зміст, форми й методи формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено авторський факультативний курс «Культура здоров'я» й упроваджено окремі його теми та професійно спрямовані тематичні завдання та ситуації у робочу програму навчальної дисципліни «Фізичне виховання»;

розроблено науково-методичні матеріали для формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки;

розроблено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження також вбачаємо в тому, що вони можуть бути використані для доповнення змісту навчальних дисциплін у вищих військових закладах освіти, для проведення занять із професійної підготовки з різними категоріями персоналу, на курсах перепідготовки і підвищення кваліфікації в ДПСУ, в інших правоохоронних органах та Збройних силах України.

Результати наукового дослідження впроваджено в освітній процес Національної академії внутрішніх справ (акт реалізації від 16.10.2017 р.), Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького (акт реалізації № 26/1/773 від 06.11.2017 р.), Навчального центру підготовки молодших спеціалістів ДПСУ імені генерал-майора Ігоря Момота (акт реалізації від 20.11.2017 р.), а також у діяльність Адміністрації Державної прикордонної служби України (акт реалізації від 10.10.2017 р.).

Заслуговує позитивної оцінки логічність викладу змісту дисертаційного дослідження Пантелєєва Кирила В'ячеславовича, його завершеність у цілому, ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Результати проведеного дослідження дають підставу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута, сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для професійної педагогіки.

Однак, проведене дослідження, природно, не позбавлене деяких недоліків. Тому, відзначаючи високий науковий рівень дисертаційного дослідження, хочемо подати зауваження, побажання, які виникли в процесі опрацювання матеріалу кандидатської дисертації Пантелєєва Кирила В'ячеславовича:

1. У першому розділі (п. 1.1 – с. 24) автор зазначає, що «фактичний стан здоров'я українських громадян демонструє тенденцію щодо його погіршення». Однак таке твердження потребує використання певних статистичних даних (наприклад, стосовно кількості абсолютно здорових випускників школи, студентів вищих закладів освіти, курсантів, чинників, які негативно впливають на стан здоров'я молоді та ін.), що підтвердило б достовірність такої думки і підсилило необхідність формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.

2. Робота тільки б виграла, якби автор дещо переструктурував зміст дисертації і виклад матеріалу. Оскільки основний текст параграфу 1.2 відображає сутність методологічних підходів (с. 44-56), то доцільним було б виокремлення цього матеріалу в окремий підрозділ. Відповідно, в параграфі 1.3 слушним було б відображення стану- сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників, що подано автором у п. 2.3. Відтак логічним було б пояснення, чому саме такі педагогічні умови формування культури здоров'язбереження виокремив автор, яким дано характеристику в розділі 2. Також характеристику компонентів (п. 1.2), критеріїв, показників і рівнів досліджуваного феномену доцільно об'єднати в п.2.2, а п. 2.1 перенести в розділ 3 і позначити як 3.1, позаяк в цьому підрозділі висвітлено організацію експериментального дослідження.

3. Ми не погоджуємося з думкою автора про те, що «вітчизняні дослідження, дотичні проблем здоров'язбереження, очолив в Україні А. Литвин» (с. 41). По-перше, кандидатська дисертація цього автора (2008 р.) присвячена історичним передумовам і теоретичним основам сучасної системи фізичного виховання, що можна вважати лише дотичним дослідженням до здоров'язбережувальної тематики. По-друге, в Україні різні аспекти стосовно навчання здоров'ю та формування здорового способу життя ще раніше досліджували В. Безпалько (2003 р.), Г. Бевз і О. Главник (2005 р.) та інші науковці. Шляхи вирішення проблем формування культури здоров'я і здоров'язбереження цілеспрямовано висвітлювалися в

докторських дисертаціях таких науковців, як В. Горашук, Н. Башавець, Ю. Драгнєв. Значно раніше, ніж дисертація А. Литвин, були захищені кандидатські дисертації С. Кириленко, С. Кривошеєвої, В. Нестеренко, Л. Сущенко та ін., тому саме цих дослідників можна вважати очільниками вивчення проблем здоров'язбереження в Україні.

4. У схематичне зображення авторської структурно-функціональної моделі доречно внести всі наукові підходи до визначення здоров'я і здоров'язбереження (холістичний, еволюціоністський, соціально орієнтований, особистісно орієнтований, нормоцентричний, аксіологічний, феноменологічний, комплексний, дискурсивний, акмеологічний, гносеологічний, системний), які охарактеризовано на с. 46-56.

5. Автором впродовж викладу матеріалу дисертації в різних контекстах необгрунтовано використовується термін «система» – визначення системи моніторингу рівня сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників (с. 84); формування системи практичних умінь і досвіду (с. 104); система підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників (с. 105); система існуючих здоров'язбережувальних технологій (с. 107); система засобів (с. 108); система професійно важливих якостей (с. 110); система моніторингу (с. 118) та ін.

6. Робота тільки б виграла, якби автор відобразив план проведення, структуру і методичне наповнення тренінгу, про який зазначено на с. 126-127. Також доцільним було б урахування специфіки формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у представлених в тексті проблемних ситуаціях і вправах («Метод ПРЕС», «Так і ні» с. 128-129). Такий матеріал мав би цілеспрямоване практичне застосування у підготовці курсантів.

Проте, на підставі ґрунтовного аналізу опонованої дисертаційної роботи зазначасмо, що висловлені зауваження і побажання суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

У цілому, дисертаційна робота Пантелєєва Кирила В'ячеславовича «безсумнівно» є самостійною і цілком завершеною працею; відзначається безперечною актуальністю, науковою новизною, теоретичною і практичною значущістю; містить значні наукові доробки, нові, раніше незахищені наукові положення й обґрунтовані висновки, що в повній мірі висвітлено в наукових публікаціях автора. Результати дослідження є раціональними для розв'язання проблеми формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. Зміст автореферату відображає основні положення дисертації, що підкреслює їх ідентичність.

За науковим рівнем дисертаційне дослідження на тему «**Формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників**» відповідає «Порядку присудження наукових ступенів» щодо кандидатських дисертацій, а її автор – **Пантелєєв Кирило В'ячеславович** заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри філософії
та суспільних дисциплін

ДВНЗ «Тернопільський державний
медичний університет
імені І.Я.Горбачевського МОЗ України»

Помічник ректора з кадрових питань
Тернопільського медуніверситету

I.M. Мельничук